

DE MODERNE DEVOTIE IN DE IJSSELSTREEK EN AMERSFOORT

door Jacques Koekkoek

Ontstaan en ontwikkeling van de Moderne Devotie

Het geloof en de daarmee gepaard gaande kerkgang hebben al vele jaren niet meer de plek in de samenleving die ze eens gehad hebben. Kerken worden gesloopt of in het gunstigste geval krijgen ze een herbestemming als appartementencomplex, restaurant of boekenwinkel. Men is geneigd te stellen dat het in de late middeleeuwen heel anders gesteld was, als je de vele oude kerken bekijkt en de vroomheid weerspiegeld ziet in bijvoorbeeld de schilderijen uit de late middeleeuwen.

Memorietafel Heren van Montfoort 1380

Inderdaad was het geloof in de middeleeuwen veel meer geïntegreerd in het dagelijks leven, maar op de godsvrucht in de middeleeuwen valt toch wel het een en ander af te dingen.

In de veertiende eeuw bevond de katholieke kerk zich in een crisis. Er was sprake van moreel verval. Het kerkelijk gezag had sterk aan kracht en geloofwaardigheid ingeboet door conflicten binnen de kerk, die uiteindelijk zouden leiden tot het Westers Schisma, dat duurde van 1378 tot 1417. Er waren in die tijd twee, elkaar beconcurrerende pausen, waarvan de één in Rome en de andere in Avignon zetelde.

Paleis Avignon

De ene paus deed de volgelingen van de andere paus in de ban en omgekeerd, zodat dus de gehele katholieke geloofsgemeenschap in Europa onder de banvloek lag! Niet alleen op het hoogste niveau was er sprake van misstanden, het verval deed zich voor in alle geledingen van de kerkelijke hiërarchie. Priesters namen het niet zo nauw met het celibaat; ze leefden vaak samen met hun huishoudster en verwekten daar kinderen bij.

De geestelijkheid was uit op macht, aanzien en geld. Men verkreeg kerkelijke ambten door er voor te betalen (simonie) en men probeerde meerdere ambten te verkrijgen (cumulatie), vanwege het geldelijk gewin. In kloosters werd persoonlijk bezit toegestaan, wat een uitholling betekende van het ideaal van het gemeenschappelijke leven in armoede.

De steden werden steeds machtiger en rijker en zo brak in de veertiende en vijftiende eeuw in Hanzesteden als Zwolle en Deventer de gouden

Jeroen Bosch

tijd aan. De handels- en ambachtlieden gingen zich steeds meer en beter organiseren in gilden en hun streven naar welvaart leidde tot verwereldlijking van de samenleving. Vaak leidt een beweging, een maatschappelijke of geestelijke stroming in de geschiedenis, ook weer tot een tegenbeweging en dit gebeurde ook ten aanzien van het morele en religieuze verval in de middeleeuwen. Er ontstond een voedingsbodem voor diegenen die verlangden naar een authentiek, vroom en innerlijk doorleefd religieus leven. Dit verlangen werd versterkt door het feit dat tegen het eind van de middeleeuwen Europa werd getroffen door de pest, de zwarte dood, die onnoemelijk veel slachtoffers eiste.

pestlijder

Veelal werd de pest gezien als een straf van God en dit speelde in op de angst en schuldgevoelens van de mensen, waaruit weer een heroriëntatie op de oude geloofswaarden voortvloeide. Nood leert bidden, zou men kunnen zeggen. In dit klimaat ontstond tegen het einde van de veertiende eeuw een religieuze vernieuwingsbeweging, die onder de naam Moderne Devotie of *Devotio Moderna* bekend zou worden. De benaming *Moderne Devotie* laat zich het best omschrijven met de term 'vernieuwde innerlijkheid' of

'vernieuwde innigheid'. Het woord 'innig' gaat terug tot de middeleeuwen, zoals we ook zien in de Middelnederlandse vertaling van de *Imitatio Christi* van Thomas à Kempis, waar voor de woorden 'devotus homo' de omschrijving 'innich mensche' wordt gebruikt. Het geloof moet dus niet het simpelweg navolgen zijn van wat de kerk de mensen voorhoudt, maar het is de persoonlijke relatie met God die de aandacht krijgt; het gaat om de innerlijke gesteldheid van de op God gerichte ziel. De beweging ontstond in de IJsselstreek, waarvan vooral de steden Deventer en Zwolle genoemd moeten worden, maar vond spoedig weerklink in het gehele gebied van de Nederlanden en ver daarbuiten.

De naam die onlosmakelijk met dit religieus reveil verbonden is, is Geert Grote, die wel de stichter van deze beweging genoemd mag worden.

Geert Grote

Geert Grote werd in 1340 in Deventer geboren. Zijn vader had een aanzienlijke functie in het stadsbestuur. De jonge Geert viel op door zijn intelligentie en na het doorlopen van de Latijnse school vertrok hij naar Parijs om daar aan de universiteit te studeren. In 1358 werd hij magister in de vrije kunsten. In zijn jeugdijaren herkennen we zeker nog niet de vurige boeteprediker die hij later werd. Later zal Geert Grote, terugblikkend op deze tijd, Jeremia 2: 20 aanhalen, waarin staat: 'Je brak je juk steeds weer in stukken, rukte je riemen los en zei: 'Ik wil niet dienstbaar zijn. Maar op elke hoge heuvel onder elke bladerrijke boom, lag je als een hoer te wachten.' Geert Grote koos wel voor een kerkelijke loopbaan en werd in 1368 kanunnik aan de dom van Aken, gevolgd door een kanonikaat aan de Dom van Utrecht in 1371, maar het zal hem niet in de laatste plaats te doen geweest zijn om de geldelijke vergoeding, de prebende, die hieraan verbonden was. In 1372 werd Geert Grote, die inmiddels weer teruggekeerd was naar Deventer, ernstig ziek. Hij herstelt echter weer en dan lijkt er zich geleidelijk een verandering in zijn leven te voltrekken. Het contact met een oude studievriend uit Parijs, Hendrik Aeger van Kalkar, zal daarbij mede van invloed zijn geweest. Hendrik, die was toegetreden tot de strenge kartuizer kloosterorde, hield Geert Grote voor dat het voor zijn zielenheil noodzakelijk was af te zien van alle wereldse genietingen, omdat hij anders vrezen moest voor het toekomstig oordeel. De inkeer van Geert Grote was niet alleen een innerlijk proces, maar uitte zich ook in praktische zin. In 1374 schonk hij zijn huis aan de stad Deventer met het doel een groot deel ervan beschikbaar te stellen voor arme, vrome vrouwen, die op een nederige manier God wilden dienen. Dit Meester Geertshuis was het eerste huis van wat de zusters van het Gemene Leven genoemd zou worden. De zusters bleven leken en hoefden geen gelofte af te leggen. De inspiratie voor deze leefgemeenschap werd gevonden in de bijbel, waar in Handelingen vermeld staat: 'Allen die het geloof hadden aanvaard, bleven bijeen en hadden alles gemeenschappelijk. Ze verkochten al hun bezittingen en verdeelden de opbrengst onder degenen die iets nodig hadden' (Handelingen 2: 42-47).

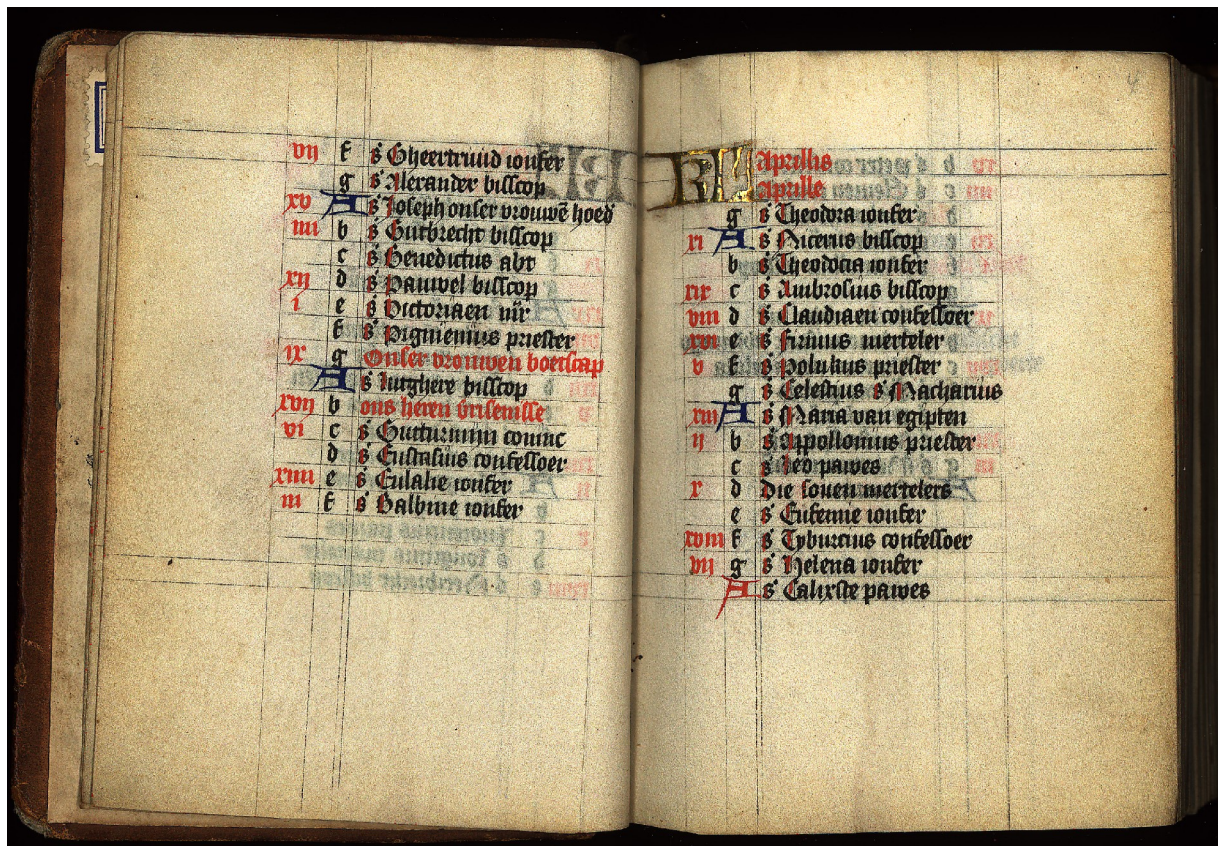
Meester Geertshuis

Van het Meester Geertshuis is niets meer over. Alleen de gedenkplaat herinnert aan de plek waar het huis heeft gestaan. Er is overigens een aardig boekje verschenen dat een rondgang beschrijft langs de vroegere momenten van de Moderne Devotie in Deventer. Het zou aardig zijn als iets dergelijks ook over Amersfoort zou verschijnen. Geert Grote's geloofsijver reikte verder dan de muren van het Meester Geertshuis. Er was bij hem een groot verlangen om zijn vernieuwde geloofsbeleving uit te dragen en in 1377 werd hij tot diaken gewijd, waardoor hij de bevoegdheid tot preken kreeg. Voor het door hem als hoogstaand beoordeelde ambt van priester achtte hij zichzelf niet waardig genoeg. En zo begon Geert Grote zijn boetepreken, eerst in Deventer, maar al snel in vele steden in de Nederlanden. Bij de Moderne Devotie stond het leven en vooral het lijden van Christus centraal. We zien de invloed van de Moderne Devotie ook terug in de schilderijen van de late middeleeuwen, waarbij de smart en het lijden van Christus en de omstanders vaak zeer expressief verbeeld werden.

kruisafname
Rogier v.d. Weyden

Zie bijvoorbeeld deze kruisafname van Rogier van der Weyden, een schilder die beïnvloed is door de Moderne Devotie en van wie kort geleden nog een prachtige tentoonstelling in Leuven was. Geert Grote hield zijn preken in de volkstaal en dit hielp de verspreiding van zijn idealen sterk. Ook zijn vertaling en bewerking van het Getijdenboek in de moedertaal droeg daartoe bij. Het is het meest gelezen boek in het Middelnederlands geweest.

Getijdenboek

Eén van de toehoorders van Geert Grote, toen hij in de Mariakerk in Deventer predikte, was Floris Radewijns (1350-1400). Hij kwam in contact met Geert Grote en zou uiteindelijk zijn belangrijkste volgeling en vriend worden. Ook na hun dood zouden beiden broederlijk verenigd blijven want de schedels van Geert Grote en Florens Radewijns worden samen in een glazen kistje in het museum van Deventer bewaard.

Schedels Geert Grote en Florens Radewijns

Ondertussen groeide het aantal gegadigden voor het leven dat geleid werd in het Meester Geertshuis, maar die konden daar niet allemaal gehuisvest worden. De beminlijke Florens Radewijns bracht uitkomst door in het huis, waar hij de beschikking over had, onderdak te bieden aan broeders die gezamenlijk een aan God gewijd leven wilden leiden. Zo ontstond het Meester Florenshuis, het eerste huis van de broeders van het Gemene Leven.

Gedenkplaat meester Florenshuis

Het feit dat de broeders samen het huis deelden, wil nog niet zeggen dat zij al hun inkomsten en bezittingen gezamenlijk deelden. Dat gebeurde pas na de dood van Geert Grote in 1384 toen Florens Radewijns besloot om alle inkomsten van het huis in een gezamenlijke kas te storten.

Vanuit Deventer verspreidden de leefgemeenschappen van de broeders en zusters zich geleidelijk over het gehele land. De zusters voorzagen in hun levensonderhoud met weven en spinnen, de broeders door het afschrijven van geestelijke manuscripten en de bijbel, die dan ook wel 'broeders van de penne' genoemd werden. De boeken werden door medebroeders vaak rijk geïllustreerd. Een mooi voorbeeld is de zogenaamde Zwolse bijbel.

Zwolse bijbel

Bij de term 'gemene leven' duikt overigens gemakkelijk een misverstand op. Vaak wordt het woord 'gemeen' als gemeenschappelijk opgevat in de zin van het gezamenlijk delen van een onderkomen door broeders of zusters. Die omschrijving dekt de lading echter niet geheel. Veeleer wordt de gedachtegang weerspiegeld van Jan van Ruusbroec, priester en mysticus, die in de kluis van Groenendaal leefde in de zuidelijke Nederlanden. Geert Grote heeft hem waarschijnlijk meerdere malen bezocht en hoewel hij het niet in alle opzichten met Jan van Ruusbroec eens was, nam hij wel diens ideaal van de 'ghemeine mens' over. Dit ideaal wordt wel omschreven als de intieme levensgemeenschap, die God heeft met alle mensen. Deze wordt door de mens ontdekt wordt en hij heeft deel aan de overstromende liefde van Christus. Met Christus treedt de mens in levensgemeenschap met alle andere mensen en wordt 'gemeenschappelijk'. Ook het eigen innerlijk heeft gemeenschappelijk dat er zowel plaats is voor actie als contemplatie. Deze geleefde eenheid van actie en contemplatie is het ghemeine leven, dat door Geert Grote 'vita ambidextra' wordt genoemd.

De ontwikkeling van de broeder- en zusterhuizen werd door de wereldlijke en geestelijke gezagsdragers met een zekere argwaan gezien. Zij hadden immers weinig invloed op deze 'ongeregelde' leefgemeenschappen. Mede om de critici de mond te snoeren, maar ook vanuit een innerlijke behoefte, werden er door de broeders en vooral zusters conventen gesticht, waarin geleefd werd volgens de

derde regel van Franciscus. Deze regel, waarbij men zich onder andere onthield van werelds vermaak, was bedoeld voor leken die een intensief religieus leven wilden leiden, zonder dat men verplicht was de klassieke geloften van armoede, gehoorzaamheid en kuisheid af te leggen. Door veel zusters en broeders werd uiteindelijk het opgenomen zijn in een kloostergemeenschap toch als de meest ideale vorm gezien om hun religieuze leven gestalte te geven. Geert Grote sprak op zijn sterfbed in 1384 de wens uit dat er een klooster gesticht zou worden, als toevlucht voor alle devoten. Toen de bisschop van Utrecht, Frederik van Blankenheim en de graaf van Holland en Zeeland, Albrecht van Beieren, zich opstelden als beschermers van de Moderne Devoten, heeft dit ook een sterke impuls gegeven aan de verkloosterlijking van de beweging.

Het eerste klooster dat door de moderne devoten werd gesticht was in Windesheim, nabij Zwolle. Allengs kwamen er meer kloosters, die zich aansloten bij het samenwerkingsverband, de Windesheimer congregatie, waarvan het klooster van Windesheim het centrum was. In 1430 was de congregatie uitgegroeid tot 84 mannen- en 13 vrouwenkloosters, niet alleen in de Nederlanden maar ook in vele delen van het huidige Duitsland tot in Polen en Zwitserland toe.

Met de komst van de Reformatie is het met de groei en bloei van de door de Moderne Devotie geïnspireerde geloofsgemeenschappen gedaan en raakt de beweging langzaam aan in de vergetelheid. Zuster en broeders mochten veelal wel in hun huizen blijven wonen, maar met hun dood kregen veel kloosters een andere bestemming.

Er is overigens altijd een levendige discussie geweest of de Moderne Devotie als voorloper van de Reformatie moet worden gezien. Er zijn er die daarvoor pleiten, maar de argumentatie daartegen is onder andere dat de Moderne Devotie toch vooral een beweging was die de katholieke kerk van binnenuit wilde vernieuwen, zonder daarmee het katholieke geloof als zodanig af te vallen. Met de 'stellingname' van Maarten Luther, met zijn fundamentele kritiek op de katholieke kerk en het kloosterwezen wordt de breuk met de katholieke kerk echt een feit

Maarten Luther

Wessel Gansfort

Wel kan er van min of meer indirect verband tussen de Moderne Devotie en de 'lutherije', zoals de ketterse denkbeelden wel genoemd werden, gesproken worden middels de figuur van Wessel Gansfort (ca. 1419-1489).

Deze vroege humanist heeft op de beroemde stadsschool van Joan Cele in Zwolle gezeten en hij woonde bij de broeders van het gemene leven in het Domus Parva, het armen-fraterhuis. Hij bezocht Thomas à Kempis vaak in het Agnietenklooster en bewonderde hem zeer. Later zou Maarten Luther zich zeer aangetrokken hebben gevoeld tot de werken die Wessel Gansfort geschreven heeft. Belangrijker dan de vraag of de Moderne Devotie het voorspel inluidde van de Reformatie is wellicht de constatering dat de geschriften van de moderne devoten, en dan moet vooral de Navolging van Christus van Thomas à Kempis genoemd worden, tot op de huidige dag zo veel mensen weten aan te spreken en te inspireren.

De Moderne Devotie in Zwolle

Zwolle was in de 14e eeuw sterk in opkomst; het laatste kwart van de 14e eeuw was de aanzet van de Gouden Tijd. De handel nam toe en daarmee de welvaart. In begin 15e eeuw zien we dan twee tegengestelde stromingen ontstaan, de opkomst van de gilden en de Moderne Devotie. Er zijn in Zwolle vier belangrijke instellingen te noemen met daar aan verbonden bijzondere mensen, waardoor Zwolle uiteindelijk Deventer als centrum van de Moderne Devotie heeft overvleugeld.

1. In 1384 kocht Geert Grote in de huidige Praubstraat een huis, waarin hij het Fraterhuis stichtte en geleidelijk aan ontstond hier een heel complex van gebouwen van de Moderne Devotie, o.a. een kapel, gastenkamers en ziekenzaal en huisvesting voor de klerken en scholieren in het armen Fraterhuis en het rijken Fraterhuis.

Fraterhuis

Celepoortje

In dit proces heeft de toenmalige rector van het Fraterhuis, Dirk van Herxen, die bijna 50 jaar de bezielende rector van het Fraterhuis is geweest, een belangrijke rol gespeeld.

2. Ik zei net al dat er veel scholieren gehuisvest waren in de fraterhuizen, die van heinde en ver kwamen. De toeloop van grote aantallen scholieren was vooral te danken aan de rector van de stadsschool, Joan Cele, die in het midden van de 14e eeuw was geboren en mede door invloed van Geert Grote rector was geworden.

Onder de leiding van Joan Cele, die sterk beïnvloed was door de Moderne Devotie werd de stadsschool één van de bekendste van West Europa. Het schoolsysteem van Joan Cele moet als voorloper van het gymnasium beschouwd worden.

3. Geert Grote had voor zijn overlijden de wens te kennen gegeven dat er een klooster gesticht zou worden als toevlucht in tijden van nood. Na zijn dood heeft Floris Radewijns dit ter hand genomen. Floris zond een aantal broeders naar Windesheim, vlakbij Zwolle en daar werd in 1387 met de bouw van het klooster begonnen. De broeders leefden er volgens de regel van Augustinus. Zoals hiervoor al genoemd werd, kwamen meer kloosters, die zich bij het klooster in Windesheim aansloten in de zogenaamde Windesheimer Congregatie, waarvan het klooster in Windesheim het centrum was. Een van de beroemdste broeders van het Windesheimer klooster was Gerlach Peters. Vlak voor zijn dood heeft hij zijn prior verzocht al zijn geestelijke notities te vernietigen, maar de prior weigerde dit. Gerlach Perers berustte daarin. Zo kunnen we ons nog steeds op de hoogte stellen van zijn geschriften. Van het klooster is vrijwel niets meer over. In 1632 werd de voormalige brouwerij als Hervormde Kerk ingericht en als zodanig doet het nog steeds dienst. Men kan zich bijna niet voorstellen hoe imposant het complex moet zijn geweest, zoals de reconstructie laat zien.

Reconstructie klooster Windesheim

4. Nog een ander beroemd klooster moet genoemd worden en dat is het klooster op de Nemelerberg of het St Agnietenklooster bij Zwolle. Hier heeft Thomas à Kempis ongeveer 70 jaar vertoefd. Oorspronkelijk was het een stichting van de broeders van het gemene leven. In 1399 werd de broer van Thomas à Kempis, Johannes, de eerste prior van het klooster. Het was geen groot klooster. Er waren zo'n 30 a 35 kloosterlingen. Thomas à Kempis, die hier zijn *Navolging* heeft geschreven, heeft ook een kroniek van het klooster geschreven o.a. met een levensbeschrijving van 11 moderne devoten. Het zijn nogal zoetsappige verhalen over mensen die niets dan goed doen en een voorbeeldig leven leiden. Veel van de gebouwen in en rond Zwolle die iets betekend hebben in de tijd van de Moderne Devotie zijn helaas verdwenen. De herinnering wordt levend gehouden door een boekje dat, net als in

Deventer, een stadswandeling beschrijft langs de stille getuigen van de Moderne Devotie in Zwolle.

Thomas à Kempis, leven en werk

De Moderne Devotie, als religieuze vernieuwingsbeweging, was wellicht nooit ontstaan zonder de bezielende figuur van Geert Grote, maar dat de Moderne Devotie zich nog steeds in een zekere belangstelling mag verheugen is vooral te danken aan de werken van Thomas à Kempis en dan moet met name de Navolging van Christus genoemd worden.

Thomas à Kempis of Thomas Hemerken (hamertje) werd in 1379 of 1380 in Kempen in het Rijnland, nu onderdeel van het huidige Duitsland, geboren.

Hij kwam uit een eenvoudig milieu; zijn vader was waarschijnlijk een ambachtsman, wellicht (zilver)smid, getuige het hamertje dat in het familiewapen gevoerd wordt. Over zijn jeugd is vrijwel niets bekend. Op twaalfjarige leeftijd vertrekt hij naar het klooster in Windesheim, bij Zwolle. Aan dit klooster was zijn oudste broer Johannes al enige jaren als

kloosterling verbonden.

Thomas à Kempis op de Nemelerberg

Na ongeveer een jaar verlaat hij Windesheim om in Deventer aan de stadsschool te studeren. Hij wordt toevertrouwd aan de goede zorgen van Floris Radewijns, die als een vader voor hem was en die van grote betekenis is geweest voor de jonge Thomas. Na de school te hebben afgemaakt, vertrekt hij in 1399 naar het Agnietenklooster op de Nemelerberg bij Zwolle, waar hij met een korte onderbreking tot zijn dood zal blijven. Zijn broer was ondertussen prior van dit klooster geworden.

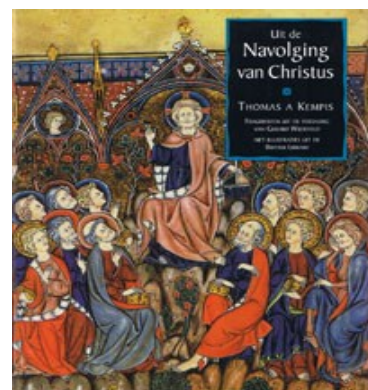
In 1412 wordt Thomas à Kempis tot priester gewijd. In de loop der jaren heeft hij het ambt van subprior en procurator bekleed, in welke hoedanigheid hij de materiële en huishoudelijke zaken moest behartigen. Hij zal zich met deze weinig aantrekkelijke taken niet erg gelukkig hebben gevoeld, want hij werd ongeschikt bevonden voor dit werk. Tot zijn taken behoort ook die van novicemeester, waarbij hij zich toelegt op de opleiding en vorming van jonge kloosterlingen. Dit ambt is hem op het lijf geschreven en in veel van zijn geschriften wendt hij zich met zijn vermaningen en aansporingen tot zijn leerlingen. Die zullen hem zeker gewaardeerd hebben, want Thomas à Kempis wordt in zijn tijd beschreven als een zacht en minzaam man, rijp van verstand en begiftigd met een ijzersterk geheugen.

Thomas à Kempis was een vaardig kopiïst en hij heeft de bijbel minstens vier keer afgeschreven, waarvan één exemplaar zelfs in vijf kloeke delen, dat bewaard wordt in Darmstadt. Zelf schreef hij ook een veertigtal werken, vrijwel alle in het Latijn, waaronder traktaten, brieven en preken. Het werk waarmee hij zijn wereldwijde bekendheid kreeg bestaat uit een viertal afzonderlijke tractaten, die samengevoegd zijn en onder de naam *Navolging van Christus* en in de loop der eeuwen in zo'n 5000 drukken in negentig talen zijn verschenen, waaronder in het Hebreeuws, Arabisch, Chinees en Japans, om maar eens een paar niet zo voor de hand liggende talen te noemen.

Na de bijbel is de *Navolging* dan ook het meest verspreide boek in de christelijke wereld.

In 1471 overlijdt Thomas à Kempis op hoge leeftijd. De ironie wil, dat hij, die zijn leven lang verlangde zijn wereldse ballingschap in te wisselen voor de eeuwige zaligheid, het nog lang op aarde heeft moeten uithouden, voordat zijn wens in vervulling ging.

Dat zijn medebroeders hem als een bijzonder mens gezien hebben beschrijft Paul van Geest in zijn boek over Thomas à Kempis. Zijn lijk werd met leem afgedekt, een eenvoudige poging tot conservering. Blijkbaar wilde men zijn stoffelijke resten voor het

De Navolging

nageslacht bewaren, zodat die vereerd konden worden. Zijn gebeente rust nu in een reliekschrijn uit 1674, die na, ook nog recente omzwervingen, in de Onze Lieve Vrouwe Basiliek in Zwolle terechtgekomen is, wat hopelijk de definitieve bestemming zal zijn.

Reliekschrijn in de OLV basiliek

Ik vertelde net al dat het belangrijkste werk van Thomas a Kempis de *Navolging van Christus* is. Er heeft over de vraag wie nu uiteindelijk de *Navolging* geschreven heeft eeuwenlang een meningenstrijd gewoed.. Het voert hier te ver om al te diep op deze meningenstrijd in te gaan, maar ter illustratie zal ik één voorbeeld noemen uit een nog niet zo lang verleden. In 1929 verscheen een uitgave getiteld: *De Navolging van Christus of het dagboek van Geert Grote in de oorspronkelijken Nederlandschen tekst hersteld en met de oudste Latijnschen vertaling vergeleken door Jac. van Ginneken*. De schrijver ziet in de *Navolging*, volgens hem oorspronkelijk in het Middelnederlands geschreven, de levensgeschiedenis van Geert Grote weerspiegeld. Dit werk deed het nodige stof opwaaien en in 1954 mengt Dr. C. C. de Bruin zich in de strijd

met zijn uitgave *De Middelnederlandse vertaling van de Imitatione Christi van Thomas à Kempis*. De Bruin weerlegt in dit werk zowel dat Geert Grote de auteur is van de *Navolging*, als ook dat het werk oorspronkelijk in het Middelnederlands geschreven is. In plaats dat van Ginneken met zijn weliswaar geniale, maar in feite onjuiste beweringen een blijvend monument voor Geert Grote oprichtte, heeft hij met zijn uitgave vooral een monument voor zichzelf opgericht, aldus De Bruin. Deze laatste gaat bij de *Navolging* uit van het auteurschap van Thomas à Kempis en tegenwoordig is vrijwel iedereen die mening toegedaan en is de discussie over wie

de auteur is van de Navolging vrijwel verstomd.

Dat er overigens een levendige discussie over dit onderwerp is geweest, is niet zo verwonderlijk, want Thomas à Kempis schreef zijn werken, geheel in de geest van zijn tijd, anoniem. In de Navolging verwoordt hij die nederige opstelling aldus: 'Laat u niet beïnvloeden door de naam van de schrijver en vraag niet of hij een man van gering of grote geleerdheid is geweest, maar laat enkel de liefde voor de waarheid u tot lezen drijven. Vraag niet, wie het gezegd heeft, maar let op wat er gezegd wordt.'

Een bijkomend probleem wat betreft het auteurschap van de Navolging is, of Thomas à Kempis een geheel oorspronkelijk werk heeft geschreven. Bij de Moderne Devoten werd er driftig gebruik gemaakt van wat er uit die kringen aan uitspraken gedaan werd en dat werd destijds heel gewoon gevonden, in tegenstelling tot de tegenwoordige tijd, waar de oorspronkelijkheid van een werk hoog in het vaandel staat en plagiaat zelfs strafbaar is.

Overigens speelt Thomas à Kempis als het ware ook vaak leentjebuurt bij zijn eigen werk. Veel van zijn kerngedachten zien we in verschillende werken van hem in schier eindeloze variaties weer terugkomen en ook in eenzelfde werk, bijvoorbeeld in het Leliedal, valt Thomas à Kempis vaak in herhaling. Dit hoeft geen negatieve kwalificatie te zijn, zeker niet voor de Moderne Devoten, die het begrip *ruminare* (= herkauwen) hanteren, juist om aan te geven hoe belangrijk de herhaling van bepaalde woorden of teksten in de meditatie zijn.

Overigens zijn de werken van Thomas à Kempis soms nog verrassend actueel. Zo schrijft hij vaak over de deugden, zoals de nederigheid en de tegenhanger de hoogmoed. Hij waarschuwt voor het najagen van wereldse goederen en geld en beveelt de matigheid aan. Daar zouden de veroorzakers van de huidige financiële en economische crisis een voorbeeld aan kunnen nemen. Ook schrijft hij meerdere malen over de behoedzaamheid bij het spreken, over wanneer men spreken en wanneer men zwijgen moet. Dergelijke teksten zou men zo kunnen meenemen in de discussie over de vrijheid van meningsuiting, waarbij ook het recht om te kwetsen een belangrijk thema is. Actueel, maar dan in een meer positiever verband is, wat Herman Pleij, emeritus hoogleraar Historische Nederlandse Letterkunde, stelt over het poldermodel en het streven naar consensus, tijdens een voordracht gehouden tijdens de Eerste Geert Grote dag in Deventer vorig jaar. Hij deed de overigens wat gewaagde uitspraak dat de fundamenten van het poldermodel gelegd zijn in de Collatie van de Moderne Devoten, het geestelijke leergesprek, waarin de broeders in een open, niet-hiërarchische en niet oordelende sfeer elkaar hielpen op hun geestelijke zoektocht naar God.

Dat de belangstelling voor Thomas à Kempis nog steeds aanwezig is, mag wel blijken uit het feit dat er in 2008 maar liefst 5 verschillende uitgaven van de Navolging zijn verschenen. Zelden echter tref je een vertaling van één van zijn overige werken aan. Om die reden heb ik de vertaling van *Vallis lilyorum* van Thomas à Kempis ter hand genomen dat onder de naam *Het leliedal* dit jaar door uitgeverij Kok op de markt zal worden gebracht.

De Moderne Devotie in Amersfoort

Nu we de ontstaansgeschiedenis van de Moderne Devotie in de IJsselstreek hebben geschetst, is het interessant om te bekijken hoe de ontwikkeling in Amersfoort verlopen is.

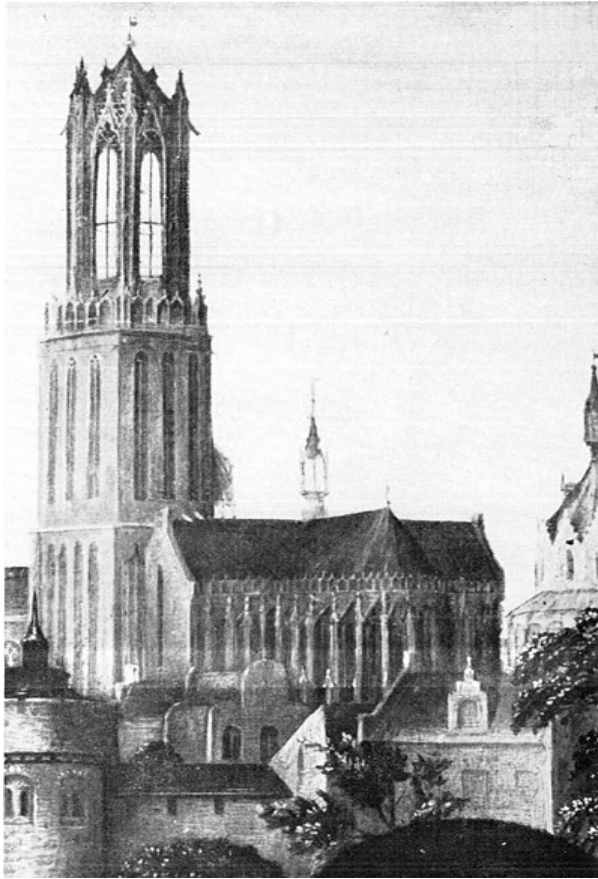
Welke religieuze instellingen treffen we in de tweede helft van de 14^e eeuw in Amersfoort aan. Er is natuurlijk de kapittelkerk St. Joris en er zijn twee kapellen, nl. de Heilige Geestkapel, die rond 1300 gesticht is en de St. Sebastiaanskapel in de Breulstraat, zoals het eerste gedeelte van de Langestraat van de Varkensmarkt tot de Vismarkt werd genoemd. Aan deze kapel waren de St. Sebastiaanbroeders verbonden. Instellingen zoals de Heilige Geestkapel ontstonden vaak onder invloed van het Evangelie, waar in Matteüs: 25 de Werken van Barmhartigheid staan vermeld, zoals het bezoeken van de gevangenen, de dorstigen te drinken geven en de hongerigen spijzen.

Dit waren geen instellingen van de Moderne Devotie. Verder was er in Amersfoort rond die tijd geen enkel klooster. Als er later wel kloosters in de stad komen, was daarvoor toestemming nodig van de St. Jorisparochie. Na verkregen toestemming moest aan de kerk een lood zilver (ongeveer 10 gram) betaald worden. De invloed van de Moderne Devotie deed zich in Amersfoort vooral gelden nadat Geert Grote na 1379 als boeteprediker door het land trok en zo ook Amersfoort bezocht. Geert Grote predikte nederigheid, eenvoud en zuiverheid in het belijden van het geloof. Enkele jaren daarvoor had hij nog een vlammend betoog geschreven tegen de bouw van de Utrechtse dom, *Contra Turrim Trajectensum*, dat hij beschouwde als een enorme verkwisting van kerkelijke gelden voor een prestigeproject.

Het is maar goed dat hij de bouw van de OLVtoren in Amersfoort niet meer meegemaakt heeft, want dan zou hij wellicht zijn pijlen ook daarop hebben gericht.

Meester van Alkmaar.

Domtoren

OLV-toren

Er is nog een andere belangrijke moderne devoot, nl. Thomas á Kempis die sceptisch gestaan zou hebben t.o.v. de bouw van de OLV toren. Aan de bouw ervan lagen nl. de vele bedevaarten naar het mirakelbeeldje in Amersfoort ten grondslag. Thomas á Kempis stond nogal sceptisch t.a.v. bedevaarten, waarvan hij stelde dat mensen er zelden beter van werden en er niet beter door gingen leven. De preken die Geert Grote in deze omgeving hield, maakten grote indruk en zo ook op een aantal ongehuwde, alleenstaande vrouwen en weduwen, die besloten een gezamenlijk aan God gewijd leven te leiden. Zo ontstond na 1380 een huis voor de zusters van het Gemene Leven op de plek dat later het Agnietenconvent zou gaan heten. Dit was gelegen buiten de eerste stadsmuur, Glashorst genaamd, dat lag tussen de Herestraat, St. Andriesstraat en Zuidsingel. Ze verdienden de kost met bedelen en dat was eigenlijk tegen het ideaal van Geert Grote, die vond dat de zusters van het gemene leven zoveel mogelijk hun eigen kost moesten verdienen, met bijv. spinnen en weven en te werk te gaan bij huizen in de stad. Gelukkig was er een rijke Amersfoortse vrouw, Machteld Karmans, die de zusters een flinke schenking deed, waarna de noodzaak om te bedelen niet meer zo aanwezig was en zij waarschijnlijk ook betaalde werkzaamheden gingen verrichten. Er was nu ook geld om een kapel te laten bouwen, die in 1397 werd gewijd. De zusters heetten de

Agnietenzusters en hun kapel was ook gewijd aan de heilige Agnes. De kapel stond op de plek waar nu het tot woonhuis omgetoverde Remonstrantse kerkje gelegen is.

Agnietenkapel

Niet lang na de stichting van dit zusterhuis ontstond er een lekenbroederschap, voor het eerst vermeld in 1387. Dit waren de lekenbroeders van St. Jan. Aanvankelijk waren er 34 lekenbroeders. In 1388 wordt er een kapel voor de broeders gesticht, gewijd aan St. Jan de Doper en St. Jan Evangelist.

Waarschijnlijk heeft

Floris Radewijns ook nog de hand gehad in de stichting van de kapel. Deze kapel stond in het gebied dat de Pothof heette en die achter de Kamp lag, tussen de eerste en tweede omwalling. Tegenwoordig is dit de Beestenmarkt, waar de namen St. Janskerkhof en Grote en Kleine St. Jansstraat nog herinneren aan deze instelling.

Enkele jaren na deze instelling wordt kort voor 1391 het Nye Gasthuis gesticht. De naam Nye gasthuis impliceert dat er ouder gasthuis moet zijn geweest en dat moet dan het gasthuis van de broeders van de Heilige Geest in de Langestraat zijn geweest. Niet lang daarna wordt het Fraterhuis gesticht op het terrein van het Nye Gasthuis. In enkele oude kronieken staat vermeld dat er in 1395 enkele aanzienlijke en vrome mannen naar Deventer zijn afgereisd om daar Floris Radewijns te bezoeken. Van deze mannen moet vooral Rutger van den Doem genoemd worden. Het groepje doet het verzoek aan Floris Radewijns om enkele broeders van het Gemene Leven vanuit Deventer naar Amersfoort te zenden met het doel hier een gemeenschap van priesters en klerken te stichten. Verrassend is dat Floris Radewijns aanvankelijk nogal terughoudend was t.a.v. hun verzoek. Dat zulke invloedrijke, wereldse heren zich zouden verbinden met de broeders zou de nederigheid en de eenvoud van de broeders misschien niet ten goede komen. Als dat het geval zou zijn, konden de broeders maar beter weer naar Deventer terugkeren, waar hun eerder smaad en bespotting ten deel zou vallen. Floris vond dat dit in hun voordeel zou werken, want het zou de broeders nog meer dwingen de

wereld te verzaken en zich op God te richten. Uiteindelijk werden drie vrome broeders naar Amersfoort gezonden, waaronder Jan van Lemego, die we later nog weer tegen zullen komen en rond 1398 was het Fraterhuis klaargekomen. In de ene bron wordt vermeld dat het achter het St. Pietersgasthuis stond, in de richting van de tweede stadsmuur, in een andere bron wordt het gesitueerd naast het St. Pietersgasthuis, ongeveer ter hoogte van de hoek Westsingel en Kleine Spui.

Maquette St. Pietersgasthuis 17^e eeuw

De Amersfoortse priester Willem Hendriksen begint in het Fraterhuis een gemeenschap van klerken, jonge mannen die opgeleid werden om priester te worden. Belangrijk is te noemen dat Willem Hendriksen vicaris was van twee vicarieën, van het St. Nicolaasaltaar in de St. Joriskerk en van de St. Pietersvicarie in het St. Pietersgasthuis. Een vicarie is een gereserveerd kapitaal in de vorm van goederen en landerijen, gekoppeld aan een altaar in de kerk en een verplichting om de mis te lezen. Zo'n altaar werd vaak opgericht door welgestelde inwoners van de stad. Van de rente kon dan een geestelijke (gebenificieerde) leven. Het Fraterhuis kreeg veel geld van de inkomsten de rijke St. Pietersvicarie. Verder verkreeg het Fraterhuis inkomsten door het werk van de broeders als kopiisten en samenstellers

van boeken. Van belang is het weten wat de rol van de Amersfoortse overheid was bij de totstandkoming van het Nye Gasthuis en later het Fraterhuis was. De stedelijke overheid steunde de totstandkoming van beide instellingen, omdat er in die tijd grote nood was in Amersfoort en er veel zieke, behoeftige mensen waren. De stadsbestuurders stelden echter wel als voorwaarde dat het Gasthuis nooit in handen mocht komen van een kloosterorde of van begijnen. De stedelijke overheid stond destijds negatief t.o.v. kloosterorden in de stad. Omdat het geen echt klooster was, behield de stadsmagistraat en het St. Joriskapittel de greep op de regeling en de controle van het godsdienstig leven en de instellingen van de stad. Dit lijkt in contrast met wat ik in de meeste literatuur over de frater- en zusterhuizen heb gevonden. Vaak werden juist deze instellingen door de geestelijke gezagsdragers met een zekere argwaan bekeken vanwege hun wat “ongeregelde” bestaan, dus zonder kloosterregels en men beducht was hoe de instellingen zich zouden ontwikkelen. Het fraterhuis in Amersfoort was een van de vroegste fraterhuizen dat in de Nederlanden tot stand kwam. Alleen de fraterhuizen in Deventer, Zwolle en Hoorn waren al eerder opgericht. Kort na het tot stand komen van het Fraterhuis heerste er in 1398 in Deventer een pestepidemie. Er vielen ook doden onder de broeders van het Fraterhuis in Deventer. Zes broeders weken tijdelijk uit naar Amersfoort, waaronder Floris Radewijns en Gerard Zerbolt van Zutphen, een belangrijk auteur van de Moderne Devotie. Men moest woekeren met de ruimte. Willem Hendriksen deelde een kamer met Floris Radewijns en de andere broeders deelden met z'n drieën of vieren een kamer. Floris Radewijns las bij de mis en bij de getijden de schriftlezingen in de volkstaal. Floris Radewijns hield ook buiten de officiële eredienst preekbeurten. De broeders in Amersfoort hadden briefcontact met de broeders in Deventer. Het ging o.a. over het streven bisschoppelijke erkenning te krijgen voor het stichten van een eigen kapel. Het is niet duidelijk of dit nu om een kapel in Amersfoort of in Deventer ging. Dit streven heeft geen succes gehad. In november 1398 was het gevaar van de pestepidemie geweken en keerden de broeders weer terug naar Deventer. De rector van het Fraterhuis was de al eerder genoemde Willem Hendriksen. Hij verlangde echter naar de stichting van een echt klooster. In 1399 werd er in een vergadering van enkele moderne devoten, waaronder Willem Hendriksen, besloten dat zij het Fraterhuis zouden veranderen in een instelling die de derde regel van de franciscaner orde zou volgen. Als er een derde regel is, dan is er ook een eerste en een tweede. De eerste Orderegel betreft de mannelijke kloosterlingen of Franciscanen, de tweede betreft de vrouwelijke kloosterlingen of Clarissen. De derde regel was bestemd voor leken die zich niet geheel uit de wereld wilden terugtrekken, maar wel een religieus leven wilden leiden. Ze legden dus niet de drie kloostergeloften af: kuisheid, armoede en gehoorzaamheid. Ze onthouden zich echter wel van werelds vermaak, ze dragen eenvoudige kleding en ze beloven regelmatig missen bij te wonen en te biechten. In de praktijk zien we vaak een vage grens tussen deze derde orde instellingen en een officieel klooster. Het tweede besluit dat in de genoemde vergadering werd genomen, was dat alle conventen van deze regel in Utecht zich zouden verenigen in een congregatie, dus een soort

vereniging, dat het Utrechts kapittel werd genoemd. Dit had consequenties voor het Fraterhuis. Het merendeel van de broeders volgden de derde regel van St. Franciscus, enkele andere broeders, waaronder Jan van Lemego bleven echter leven volgens de oorspronkelijke leefwijze van de broeders van het Gemene leven. Beide groepen bleven bij elkaar, maar dat was niet gemakkelijk en dat werd nog versterkt door dat de behuizing zo krap was. In 1405 vertrok de groep Franciscanen, waaronder Willem Hendriksen naar het klooster op de St. Andrieskamp, dat lag ten zuiden van de Grote Haag, tussen Monnikendam en de Bisschopsweg. Dit huis of klooster was in 1403 gebouwd met geld van een aantal welgestelde en invloedrijke burgers. Enkele broeders bleven achter in het Fraterhuis; er is zelfs een bron die vermeldt dat Jan van Lemego als enige broeder overbleef in het Fraterhuis. Het Fraterhuis was zwaar getroffen door het vertrek van de broeders. Het ruimtegebrek was dan wel opgelost, maar Willem Hendriksen was, zoals ik al had verteld, vicaris van de St. Pietersvicarie en zo kwamen de inkomsten van deze vicarie nu toe aan het klooster St. Andrieskamp. Een aantal jaren later nl. in 1442 sluiten de broeders van het Gemene Leven in het Fraterhuis een overeenkomst met de broeders van St. Jan. Met deze instelling, die toen uit ongeveer 50 leden bestond, gaat het niet zo goed. De overeenkomst, die werd gesloten met de rector van het Fraterhuis, de rector van het Meester Florishuis in Deventer, en de rector van het klerkenhuis in Zwolle behelste dat de broeders van het Fraterhuis en de broeders van St. Jan een gezamenlijk leven zouden leiden ten oosten van de St.Janskapel op de Kamp. Zij zouden leven volgens de regels van de huizen in Deventer en Zwolle, waarbij zij afstand zouden doen van alle wereldse goederen en elkaar in nederigheid en naastenliefde dienen. Het Fraterhuis zou verkocht worden aan het St. Pietersgasthuis.

Kapel St. Jan

De eerste tijd stond de geestelijke en stedelijke overheid welwillend tegenover deze stichting. Dit veranderde echter in de 16^e eeuw, want de broeders werden toen verdacht van ketterij en in 1529 werden zij zonder enige vorm van proces uit het klooster verjaagd.

In de loop van de tijd zien we in Amersfoort en overigens in heel Nederland een trend in de richting van verkloosterlijking van de instellingen: van broeder- en zusterhuizen naar derde regel conventen, die tenslotte echte kloosters werden. Zo wordt bijv. het zusterhuis tussen Herestraat en St. Andriesstraat omgevormd tot het St. Agnietenconvent, volgens de derde regel van St. Franciscus. Rond 1413 was het Agnietenconvent een slotklooster, waarbij de zusters dus geen contact hadden met de buitenwereld. Niet alle zusters van het Agnietenconvent sloten zich destijds direct aan bij de derde orderegel. Voor diegenen die wilden blijven leven volgens het oorspronkelijke idee van het gemene leven stelde de al eerder genoemde welgestelde Rutger van der Doem een huis beschikbaar. Zo ontstond in 1400 de St. Aegtengemeenschap. Maar al spoedig, in 1404 sloten zij zich ook aan bij de derde regel van St. Franciscus en vanaf 1413 was het St. Aegtenconvent een slotklooster.

Vanaf 1450 werd het St. Aegtenklooster sterk uitgebreid. Er kwam een kerkhof en de kloostergebouwen werden vergroot. Op het terrein stond ook een ziekenhuisje en een begijnhofje. Er kwamen nog meer gebouwen o.a. een huis voor de priester of rector. Jan van Lemego is een tijd lang rector of biechtvader geweest van zowel het Agnietenconvent als ook het Agnietenconvent. In de tweede helft van de 15e eeuw gingen de zusters van het St. Aegtenkapel over tot de regel van Augustinus.

Maquette St. Aegtenconvent

St. Barbaraklooster

Van het St. Aegtenklooster is een kroniek bekend, waarin over de periode 1400-1600 allerlei wetenswaardigheden van het klooster, maar ook daarbuiten staan beschreven. We lezen over profane zaken zoals over een muizenplaag en klachten over de hoge graanprijzen, maar ook meer ingrijpende zaken binnen het klooster worden beschreven. Het ging het klooster in de 15^e eeuw voor de wind, maar in de 16^e eeuw ging het bergafwaarts. Er was steeds minder enthousiasme voor het kloosterleven en men hield zich niet meer strikt. Zo staat in de kroniek vermeld dat in 1543 een zuster de benen nam met een soldaat. In 1558 verliet een zuster het klooster, nadat zij van een kind bevallen was. Het

schandaal werd nog groter toen bekend werd dat de biechtvader van het klooster de vader was. Ook wordt in de kroniek melding gemaakt van processen tegen tovenaars

en heksen in Amersfoort. Met de komst van de reformatie mochten er geen nieuwe zusters in het klooster worden opgenomen en in 1637 sterft het klooster uit.

In 1422 is er nog een ander convent in de stad gekomen namelijk het St. Barbaraconvent, waarvan de zusters leefden volgens de derde regel van St. Franciscus. Zij waren eerst heel bescheiden gehuisvest aan de Herestraat. Ze kerkten de eerste jaren in de St. Agnietenkapel aan de overzijde van de straat, tot ze een eigen kapel kregen.

In 1469 ging Sint Barbaraklooster net als het St. Aegtenconvent over tot de regel van Augustinus en werden dus regulieren. Op de plaats waar het klooster heeft gestaan staat nu het appartementencomplex Agnietenhove, een beetje een verwarrende benaming want op deze plek stond het St. Barbaraklooster en het Agnietenklooster stond aan de overkant.

Er was nog een klooster dat in 1416 overgegaan was tot de regel van Augustinus en dat was het St., Andriesklooster dat zich aansloot bij de Windesheimer Congregatie. Niet lang daarna, in 1420 trokken de kloosterlingen weg uit dat klooster, waarschijnlijk omdat Gelderse troepen bij een aanval op Amersfoort zich verschanst hadden in het klooster en dit klooster werd grotendeels verwoest. Zij vertrokken naar de Birckt bij Soest en stichtten het klooster Mariënhof. De officiële benaming is de Hof der zalige Maria in de Birckt. Dit was echter ook geen veilige plek, want dit klooster werd door de Gelderse troepen van Maarten van Rossum geplunderd en zo besloten

Mariënhof

Blaeukaart

ze zich te vestigen binnen de veilige muren van Amersfoort te vestigen. Zij kwamen terecht in het St. Ursulaklooster dat aan de Kleine Haag was gevestigd. In dit kloostertje leefden de celzusters een noodlijdend bestaan. De celzusters vertrokken naar het terrein van de Armen de Poth. De Augustijner broeders noemden hun klooster Mariënhof.

Zo zien we dus dat op een gegeven moment dat het hele gebied tussen Kleine Haag en de tegenwoordige Beestenmarkt bijna een aaneengesloten rij van kloosterinstellingen herbergde.

Observantenklooster

Nu hebben we nog één belangrijk klooster in Amersfoort niet genoemd en dat is het Observantenklooster. De ontstaansgeschiedenis is in feite iets anders dan de door de Moderne Devotie beïnvloede instellingen. Oorsprong van de Franciscaner observantiebeweging ligt in Frankrijk aan het eind van de 14e eeuw, begin 15e eeuw. Er was in die tijd sprake van een verval binnen de orde en vooral met het armoede-ideaal werd de hand gelicht. Veel Franciscanen

kregen een hernieuwde aandacht voor de regel van Franciscus en zij wilden op een authentieke manier vorm geven aan het kloosterleven. Observare= gehoorzamen, naleven. In 1471 kwamen de Franciscaner observanten, ook wel barrevoeters genoemd in de stad en in eerste instantie werden zij gehuisvest in het Fraterhuis bij het St.Pietersgasthuis. In 1479 betrokken zij het nieuwe klooster aan de Westsingel. In 1495 was er een grote stadsbrand waarbij het klooster aan de vlammen ten prooi viel maar het klooster werd groter dan daarvoor weer opgebouwd.

De observantiebeweging is dus niet uit de Moderne Devotie ontstaan. In Nederland ontwikkelde de bekende prediker Jan Brugman zich tot de toonaangevende figuur van de observantiebeweging. Praten als Brugman is nog altijd een gevleugelde uitdrukking. Aanvankelijk stond Brugman nogal sceptisch t.o.v. de Moderne Devotie, mede omdat zij niet volgens de officiële kloosterregels leefden. In 1445 bracht hij echter een bezoek aan het Meester Florenshuis in Deventer en dit heeft zijn inzichten doen veranderen. In een preek in Deventer verwoordde hij zelfs zijn sympathie voor hen door te stellen dat als er geen minderbroederorde was hij op zijn

knieën zou smeken om opgenomen te worden in de levensstaat van de broeders van het gemene leven. Overigens blijft de observantiebeweging niet beperkt tot de Franciscanen. Er ontstond ook een hervormingsbeweging of observantie bij de andere kloosterorden, waarbij er vaak sprake was van een wederzijdse beïnvloeding van de moderne devoten en de kloosterorden.

Nu we het over het observantenklooster hebben, kan ik het niet nalaten even een zijpad te bewandelen, wat voor ons als gidsen aardig is te noemen. Op de binnenplaats, de kloosterhof van de Observant staat een beeld van een non. Dit slaat eigenlijk nergens op want het Observantenklooster was een mannenklooster. Het gaat hier om een non van de zusters van de Heilige Vincentius. De zusters van de H. Vincentius werkten in het St. Elisabethgasthuis, waarschijnlijk tussen de jaren 30 en 70 van de vorige eeuw. Het beeld is in 1999 in het midden van de nacht in de tuin van het oude Elisabethgasthuis aan de Muurhuizen geplaatst door een onbekend kunstenaar. In 2007 is het verplaatst naar de Observant waar er meer mensen van kunnen genieten van het beeld dan in de tuin van het oude gasthuis.

Hiermee hebben we onze rondgang langs de kloosterinstellingen van Amersfoort beëindigd. Met de komst van de reformatie is het gedaan met de Moderne Devotie in Amersfoort en sterven de kloosters langzaam uit. Van de eens zo vele instellingen is niet zoveel meer bewaard gebleven. Van de kloosters in de Herenstraat en de Beestenmarkt is er niets meer over. De gebouwen van het Agnietenklooster werden in 1597 ingericht als werkplaatsen. De kapel krijgt in 1622 de bestemming als latijnse school, maar werd in 1860 gesloopt. De zusters van het St. Barbaraklooster trokken na de reformatie naar het Begijnhof op de Vijver . In de 19^e eeuw is in een deel van het oude klooster nog de Latijnse school gevestigd geweest. In 1902 werden de laatste restanten van het klooster afgebroken. De kerk van het St. Jansklooster is in 1739 wegens bouwvalligheid afgebroken. Het koor is nog lange tijd blijven staan, maar omstreeks 1875 is dit ook gesloopt. Het kerkhof werd eerder al ingericht tot marktplaats voor vee. Het zou mooi zijn als in navolging van Deventer en Zwolle op de plekken waar de kloosters hebben gestaan een gedenkplaat met een beschrijving van de instelling geplaatst zou worden. Misschien ligt hier een taak voor het Gilde. Gelukkig zijn er nog restanten van het eens zo rijke kloosterverleden en dan moeten met name het Observantenklooster en het klooster Mariënhof genoemd worden. In het laatste klooster is van 1612 tot 1929 het weeshuis, later het Burgerweeshuis gevestigd geweest.

Portret Catherina Somers

In de nog steeds intact zijnde regentenkamer bevindt zich het portret van Catherina Somers, een van degenen die door haar financiële steun de stichting van het weeshuis in 1551 mogelijk heeft gemaakt

Titus Brandsma

Zoals ik al zei is met de komst van de reformatie gedaan met de Moderne Devotie. Toch is er nog een link tussen de Moderne Devotie en Amersfoort uit een niet zo ver verleden te noemen. De bekende priester en hoogleraar Titus Brandsma heeft tijdens de tweede wereldoorlog enige tijd in kamp Amersfoort doorgebracht.

Hij had grote belangstelling voor de Moderne Devotie en in 1940 hield hij nog een belangrijke rede getiteld: Geert Grote: zijn keer naar de Heer. In het kamp in Amersfoort heeft hij op Goede Vrijdag 3 april 1942 met zijn medegevangenen een conferentie belegd over Geert Grote en de zin van Christus en ons lijden. In datzelfde jaar komt hij om in Dachau en in 1985 wordt hij zalig verklaard.

De Moderne Devotie mag dan zijn tijd hebben gehad, maar misschien is er

in deze tijd plaats voor een Postmoderne Devotie. In *Het liedal* van Thomas a Kempis doe ik een poging het werk te plaatsen in een postmodern perspectief. Wellicht is er een synthese mogelijk tussen de devotie in de late Middeleeuwen en de (post)moderne geloofsbeleving van de sceptische, twijfelende, maar toch naar spiritualiteit zoekende mens van deze tijd.
